

sena mūsų bėda, kurios mums vis dar nepavyksta atsikratyti. Retai tenka skaityti lietuvių kalba ir lietuvių autoriaus parašytą filosofinį tekstą, kuris ne tik būtų solidus dalykinis požiūriu, bet teiktų ir estetinį pasitenkinimą kaip tam tikras literatūrinis žanras. Pas mus apskritai įsigalėjusi nuomonė, kad filosofas gali rašyti bet kaip, kad tik būtų parašyta teisingai, rimtai ir moksliskai. Neretai manoma, kad filosofinio teksto nuobodumas yra tiesiogiai proporcingas jo moksliskumui, todėl stengiamasi rašyti kuo sudėtingiau, vartojant kuo daugiau tarptautinių terminų ir painingiausių gramatinių konstrukcijų. Gelžbetoninė rimitis ir pseudomokslinis žargonas, deja, dažnai yra filosofo švarios sąžinės ir profesinio išdidumo palydovai. Neatsakingas požiūris į filosofinio teksto kalbą dažnai pateisinamas tuo, kad esą lietuvių filosofinė kalba apskritai yra skurdi, neišvystyta, trūksta savų terminų, žodžių, Lietuvos filosofija vis dar raivosi vystyklusose ir dievai žino, kada jai pavyks atsistoti ant kojų. Tačiau atskiros, pastaruoju metu pasirodžiusios, knygos rodo visiškai ką kita. Priminsiu tik „Grožio kontūrus“², kur pateikti dalykinio požiūriu labai solidūs ir sunkūs tekstai. Bet kaip gražiai ir organiškai jie skamba lietuvių kalba. Tad galbūt dėl mūsų filosofinės kalbos bėdų kalta ne lietuvių kalba, o mes patys, filosofai, kalbos kultūros vargus atidavę kalbininkams, o patys nusiplovę rankas. A. Lozuraičio knyga — taip pat graži išimtis. Ji parašyta paprasta, aiškia, lakoniška, žodžiu, puikia lietuvių kalba. Dėl to ji neprarado nei savo aukšto teorinio lygio, nei rimumo, mokslinio solidumo. Ją malonu skaityti jau vien dėl to, kad pats tekstas yra literatūriškai patrauklus ir lengvai suprantamas. Tačiau aišku ir tai, kad didelė rašymo kultūra priklauso nuo didelės mąstymo kultūros, o ši knyga rodo, jog A. Lozuraičiui netrūksta ir pastarosios. Tad čia ir norėtųsi parekomenduoti mūsų filosofams, ypač jauniems, iš šios knygos pasimokyti ne tik filosofinio mąstymo, bet ir filosofinio teksto rašymo kultūros.

Recenzijos pabaigoje įprasta atskleisti aptariamą knygos trūkumą, pareikšti pageidavimus bei palinkėjimus autoriui. Aišku, nėra ir, matyt, negali būti knygos be trūkumų, dėl to recenzentas visada ko nors pasigenda, kas nors jam nepatinka, ko nors

per daug, o ko nors — per mažai. Tačiau neretai knygos trūkumai yra ne kas kita, kaip recenzento pageidavimų, jo nuomonės ar įsitikinimų, jo simpatijų ir antipatijų projekcija į recenzuojamą tekstą, bet ne paties teksto trūkumai. A. Lozuraičio knygoje taip pat kai kas gali daug kam nepatikti: gali pasirodyti nepriimtini atskiri antikinės filosofijos ir senovės Graikijos, kaip kultūrinės-istorinės visumos, vertinimai, gali pasirodyti pernelyg įkyrus ir abejotinas, vietomis į paviršių prasimušantis filosofinės ideybės sociologizavimas ir redukavimas, galima būtų reikalauti šiek tiek aiškesnio teorinio ir praktinio žmogaus sąlyčių su pasauliu skyrimo bei apibrėžimo, galima suabejoti dar kai kuo, tačiau aš drįsčiau teigti, jog paties autoriaus keliamų uždavinių bei pasirinktos metodologinės pozicijos rėmuose knyga „Tiesa ir vertybė“ trūkumų neturi. Tarybų Lietuvos filosofinė literatūra pasipildė vertingu, originaliu ir įdomiu antikos filosofijos tyrinėjimu. Likdama ištikima filosofijos tiesai, A. Lozuraičio knyga yra ir jos vertybė.

A. Šliogeris

NEMARKSISTINIŲ SĄMONĖS KONCEPCIJŲ KRITIKA

1980 m. lapkričio 24—25 dienomis Vilniuje įvyko respublikinė mokslinė konferencija „Dabartinės buržuazinės filosofijos sąmonės koncepcijų kritika“, surengta LTSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto bei TSRS Filosofų draugijos Lietuvos skyriaus Jaunųjų filosofų sekcijos. (Beje, tai jau antroji mokslinė konferencija, organizuota Jaunųjų filosofų sekcijos iniciatyva. Pirmoji įvyko 1980 metų gegužės 16 d.)¹) Pranešimus skaitė 7 Vilniaus jaunieji filosofai, taip pat svečiai iš Rygos, Maskvos ir Rostovo prie Dono.

Įžanginiame žodyje doc. B. Kuzmickas pažymėjo, kad sąmonės filosofinės problemos yra sritis, kur kryžiuojasi įvairios buržuazinės filosofijos kryptys. Jų problemų marksistinė kritika yra aktualus idėjinis bei teorinis tarybinių filosofų uždavinys.

Prof. N. Moišilova (Maskva) įžanginiame pranešime „Grynosios sąmonės problema fenomenologijoje“ išdėstė pagrindinius

² Grožio kontūrai. Iš XX amžiaus užsienio estetikos.— V., 1980.

¹ Zr. Visuomenės mokslų teoriniai metodologiniai klausimai. Tarpinstitutinės jaunųjų mokslininkų konferencijos (1980.V.16) pranešimų tezės.— V., 1980.

E. Huserlio sąmonės sampratos bruožus ir esminius prieštaravimus, su kuriais ši samprata susiduria. Pranešėja parodė, kad pats E. Huserlis šiuos prieštaravimus bandė spręsti vis labiau atsiribodamas nuo grynosios sąmonės konstitucijos ir pereidamas prie „gyvenimo pasaulio“ problematikos, t. y. sąmonės veiklos pagrindų ieškodamas visuomeninėje žmonių būtyje. Galutinai šito filosofui padaryti taip ir nepavyko, tačiau fenomenologijos idėjos davė impulsą arba tapo išeities tašku daugeliui dabartinės buržuazinės filosofijos sąmonės koncepcijų.

Beje, galbūt todėl ir prof. N. Motrošilovos pranešimas tapo atskaitos tašku daugeliui kitų kalbėtojų.

V. *Molčianovas* (Rostovas prie Dono) kvalifikavo E. Huserlio transcendentalinį idealizmą kaip bandymą paversti fenomenologiją aprioriniu mokslu, kurio tikslas — išryškinti esmines prasmės įteisinimo galimybes, nepriklausomas nuo patirties. Pranešėjas akcentavo E. Huserlio filosofinių ieškojimų nuoseklumą, net jų tapatumą per visą jo filosofinės kūrybos laikotarpį. Vėlyvieji E. Huserlio tyrinėjimai nesudarą naujo etapo.

Šiaip ar taip, bet E. Huserlio sąmonės koncepcijos idealizmą bandė nugalėti net artimiausi jo mokiniai. Vieną tokį bandymą nagrinėjo VVU aspirantas T. *Sodeika* pranešime „Transcendentalinis subjektyvumas ir ontologija (E. Huserlis ir R. Ingardenas)“. Aspirantas pažymėjo, jog E. Huserlis plėtojo savo koncepciją pagal transcendentalinę schemą, traktuodamas sąmonę kaip universali filosofinio tyrimo objektą, tuo tarpu R. Ingardenui, kuriančiam ontologinę teoriją, sąmonė buvusi tik instrumentas realybei pažinti. Abu mąstytojai laikė savo pozicijas nesutaikomomis. Pranešėjo nuomone, šiame prieštaravime atspindinti teoretizuojančios sąmonės funkcionavimo dialektika, kurios atskirų momentų suabsoliutinimas pasireiškia transcendentalizmo ir ontologijos priešišinimu.

Kitą bandymą nugalėti E. Huserlio transcendentalinį idealizmą nagrinėjo VVU aspirantas V. *Pivorius* pranešime „Perceptualinės sąmonės problema M. Merlo-Ponti fenomenologijoje“. Vienas žymiausių prancūzų egzistencialistinės fenomenologijos atstovų — M. Merlo-Ponti — transcendentalinį Aš siekė pakeisti natūraliuoju Aš, arba būtimi-pasaulyje. Esmine priemone būčiai-pasaulyje aprašyti jis laikė sąmonės ikireflektyvinio gyvenimo, t. y. perceptinės sąmonės aprašymą, kurios fundamentalia struktūra pasi-

rodė esąs žmogaus kūnas. Tačiau tuo pačiu pasaulis subjektyvizuojamas, jis tampa kūniškų „projektų“ koreliatu, kartu uždarančiam sąmonei kelius į praktinę veiklą, kuri reiškia abstrakčios teorinės sąmonės pakeitimą realia pažintine veikla.

M. *Rubenė* (Ryga) teigė, jog dėmesys praeičiai reiškė posūkį fenomenologiniame sąmonės tyrime. E. Huserlis siekė išryškinti tą faktą, jog aktuali sąmonės tikrovė visuomet turi savyje, niekada to visiškai neišryškindama, visą savo praeitį. Šio specifinio praeities buvimo dabartyje tyrimas turėjo paaiškinti subjekto kūrybinį aktyvumą. Tačiau E. Huserlio tyrimo ribotumas tas, jog subjektyvus laikas lieka atsietas nuo konkretaus istorinio turinio, socialinės-istorinės žmogaus determinacijos.

A. *Rubenis* (Ryga) nagrinėjo E. Huserlio bandymus fenomenologinės metodologijos pagrindu nustatyti vertybinio tikrovės įsivainimo specifiką. Sugebėjimą etišškai apsispręsti fenomenologai kildina iš tam tikros apriorinės sąmonės struktūros, sudarančios „žmogaus žmogiškumą“. Daugumas fenomenologų laiko, kad šios sąmonės struktūra yra emocinio pobūdžio, ir reikalauja sukurti savotišką „jausmų logiką“, jog emociniame etikos pagrindime būtų išvengta sensualizmo.

E. *Vasilevskis* (FSTI) analizavo fenomenologijos įtaką LLR katalikiškajai etikai, ypatingą dėmesį skirdamas K. Vojtylos santykiui su M. Šėlerio etika. Pranešėjas priėjo išvadą, kad K. Vojtyla kritikavo M. Šėlerį iš tradicinių katalikiškųjų pozicijų, kartu bandydamas panaudoti atskirus fenomenologijos momentus katalikiškajai etikai pagrįsti, ypač tiriant žmogaus etinio gyvenimo reiškinius.

R. *Kūlis* (Ryga) nagrinėjo V. Diltejaus bandymą pagrįsti „istorinio proto kritiką“, t. y. sukurti metodologinį pagrindą humanitariniams mokslams. Prelegentas išryškino tuos E. Huserlio pažinimo teorijos momentus, kuriais pasiremė V. Diltejus, siekdamas išvengti jo teorijai gresiančio istorinio realiatyvizmo.

K. *Rastenis* (PII) perskaitė trumpą pranešimą „Estetinio suvokimo ir estetinės sąmonės problema V. Sezemano estetikoje“, atkreipdamas dėmesį į jos metodologines ištakas, taip pat išskeldamas reikalą visapusiškai ištirti estetinę koncepciją, kuri gali būti vaisinga dabartinėms estetikų diskusijoms.

A. *Šliogeris* (VVU) nagrinėjo pagrindinio filosofijos klausimo sprendimą M. Heidege-

rio filosofijoje. Būties ir sąmonės priešpriešinimą E. Heidegeris laikė Vakarų filosofinėje tradicijoje įvykusios būties užmaršties padariniu. Pranešėjas priėjo išvadą, kad klasikinės filosofijos būties ir mąstymo antinomiją M. Heidegeris bandė nugalėti, operuodamas paradoksalia „imanentinio transcendentu“, aprašomo kaip „ekstazė“, „šuo-
lis“, „grynas matymas“, samprata.

A. Sverdiolas (FSTI) nagrinėjo meno patirties analizę hermeneutinėje filosofijoje. Vėlyvojo kūrybos laikotarpio M. Heidegeris reikalavo atsisakyti subjekto-objekto schemas suvokiant meno kūrinį. H. G. Gadameris išvystė šią idėją, estetinės distancijos koncepcijoms priešpriešindamas meno suvokimo, kaip totalinės žmogiškosios patirties momento, sampratą. Vis dėlto, pranešėjo nuomone, ši koncepcija buvo nepakankama, kad įvykdytų jai iškeltą uždavinį — nugalėti būties ir mąstymo bedugnę naujųjų laikų filosofijoje.

M. Kūlé (Ryga) nagrinėjo savimonės problemą klasikinėje racionalistinėje ir hermeneutinėje filosofijoje. R. Dekartui esminis savimonės bruožas buvo josios betarpiškoji duotybė. Posūkį prie šiuolaikinio klausimo iškėlimo reiškianti Z. Froido tezė: „Kas aš esu — yra tiek pat problematiška, kaip ir apodiktiška, jog aš esu“. Hermeneutika aiškumui ir akivaizdumui iškelia interpretaciją — esminių savimonės momentu tampa kalba, istorija, kultūra kaip nešėja prasmų, per kurių interpretaciją tik ir galima savi-refleksija.

T. Klimentkova (Maskva) nagrinėjo prancūzų hermeneutinės fenomenologijos kūrėjo P. Rikioro sąmonės ir kalbos (visų pirma — simbolinės) sampratą. Būdingiausiu simbolinės kalbos bruožu tenka laikyti „prasmės perteklių“, t. y. principinį daugiaprasmiškumą, nesuvedamumą į loginius konceptus. Simbolinės kalbos supratimui turi būti sukurta specialii dvilypės prasmės logika — hermeneutinės procedūros — iš kurių, pranešėjo nuomone, P. Rikioras teikiąs prioritetą psichoanalizės metodais.

A. Degutis (FSTI) teigė, jog sąmonės intencionalumo kaip nukreiptumo aiškinimas iškelia nenugalimus sunkumus. Analitinėje filosofijoje intencionalumas traktuojamas

kaip specifinė (funkcinė) materialių objektų savybė ir aiškinamas tais pačiais principais kaip semantinės savybės, neimplikuojančios jokios nematerialistinės ontologijos. Pranešėjo nuomone, tai leidžia išvengti platonizmo, dualizmo, taip pat sąmonės procesų tapatinimo su jų neurofiziologiniais substratais.

E. Buceniece (Ryga) nagrinėjo T. Adorno „įdaiktintos“ (ideologinės) sąmonės koncepciją.

Frankfurto mokyklos atstovas siekė išryškinti ideologijos sąveiką su visuomene tikrove. Tačiau faktiškai jis redukavo K. Markso visuomeninių ryšių, kaip daugialypės diferencijuotos sistemos, supratimą į elementarų „ideologijos“ ir „buržuazijos“ atitikimą. Tai nulėmė abstrakčiai negatyvų T. Adorno požiūrį į ideologiją ir paliko už jo pateikiamos analizės ribų mokslinę ideologijos sampratą.

Po pranešimų vyko diskusijos. Apibendrinama konferencijos darba, prof. N. Motrošilova teigiamai įvertino jos probleminių vientisumą bei teorinį ir idėjinį lygį. Konferencija padėjo užmegzti ryšius tarp įvairių šalies mokslinių įstaigų. Jos medžiaga išspausdinta.

A. Sverdiolas

NAUJOS DISERTACIJOS

J. SASNAUSKIENĖ

Marksistinės estetinio auklėjimo teorijos metodologinių principų formavimosi socialinės-istorinės prielaidos¹.

Komunistinės visuomenės kūrimas susijęs su visapusiškai ir harmoningai išsivysčiusios asmenybės formavimusi. Čia svarbią vietą užima estetinis asmenybės auklėjimas. Todėl neatsitiktinai estetiniam auklėjimui daug dėmesio skiria tarybiniai filosofai, estetikai, pedagogai, psichologai.

J. Sasnauskienės disertacijoje sprendžiamas estetinio auklėjimo ryšys su visuomene, jos socialiniais santykiais bei pagrindinėmis kultūros ypatybėmis skirtingais visuomenės istoriniais etapais. Kaip pažymėjo oficialūs oponentai prof. J. Minkevičius ir

¹ Filosofijos kandidato laipsnio disertacija, apginta 1981 m. sausio 13 d. VVU filosofijos mokslo laipsnių teikimo specializuotos tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — filios. kand., doc. K. Stoškus. Oficialieji oponentai: dr. prof. J. Minkevičius ir filios. kand. doc. J. Mureika.